

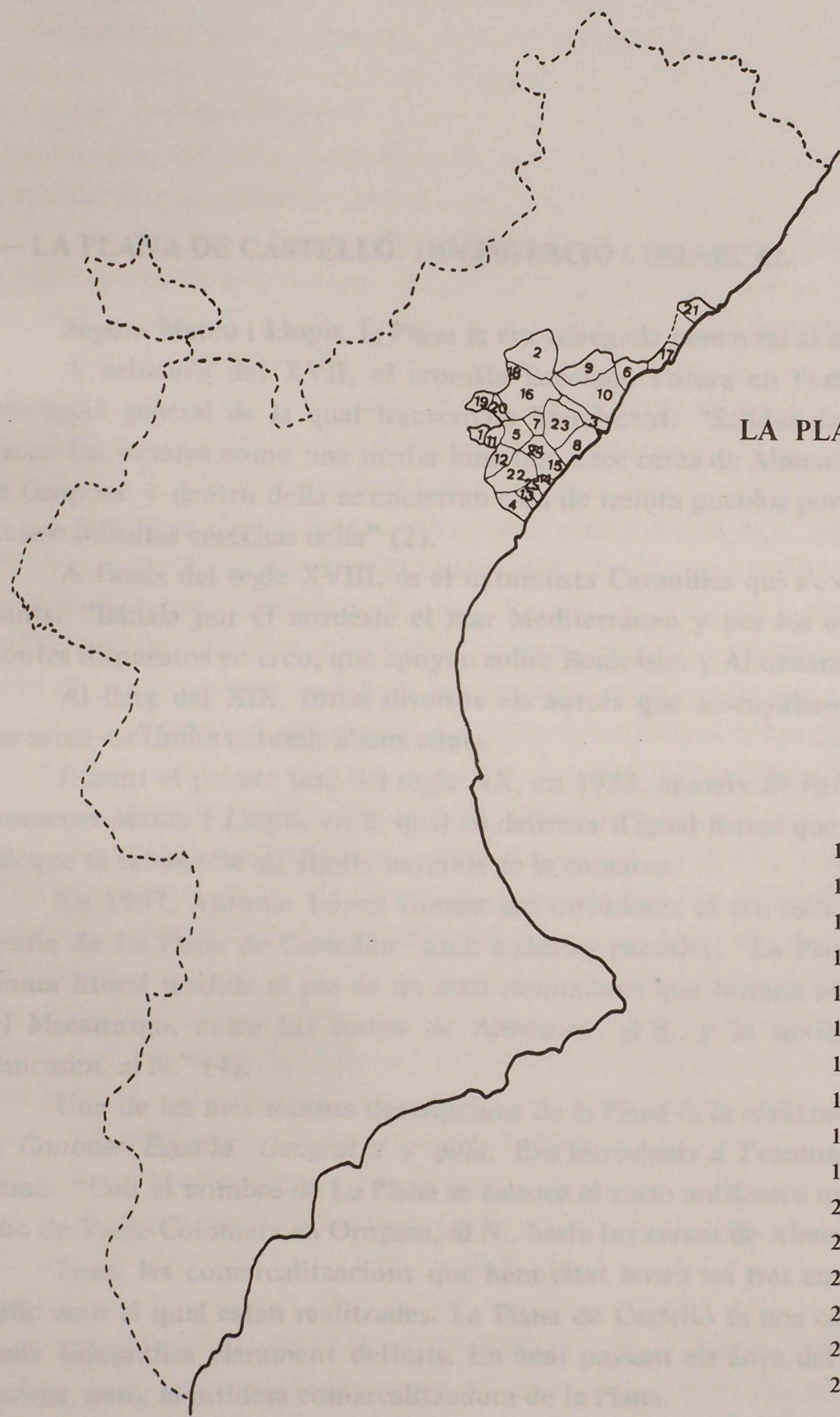
LA PLANA DE CASTELLÓ

VICENT ORTELLS CHABRERA

*Evolució de la població absoluta a La Plana
de Castelló.*

"ESTUDIOS CASTELLONENSES"

Nº 1, 1982, pp. 315 - 361.

LA PLANA DE CASTELLÓ

- 1.- AIN
- 2.- L'ALCORA
- 3.- ALMASSORA
- 4.- ALMENARA
- 5.- ARTANA
- 6.- BENICÀSSIM
- 7.- BETXÍ
- 8.- BORRIANA
- 9.- BORRIOL
- 10.- CASTELLÓ
- 11.- ESLIDA
- 12.- FONDEGUILLA
- 13.- LA LLOSA
- 14.- MONCOFA
- 15.- NULES
- 16.- ONDA
- 17.- ORPESA
- 18.- RIBESALBES
- 19.- SUERA
- 20.- TALES
- 21.- TORREBLANCA
- 22.- LA VALL D'UIXÓ
- 23.- VILA-REAL
- 24.- LA VILAVELLA
- 25.- XILXES

Fig. 1: Situació general de la Plana de Castelló dins del País Valencià. La línia discontinua correspon a la Ribera de Cabanes que s'inclou en la Plana mentre que la resta del terme municipal de Cabanes pertany al Pla de l'Arc.

I.- LA PLANA DE CASTELLÓ: DELIMITACIÓ COMARCAL

Segons Mateu i Llopis, la Plana ja era coneguda com a tal al segle XIV (1).

A principis del XVII, el cronista Escolano s'atura en l'estudi de la comarca, la descripció general de la qual transcrivim literalment: "Salidos del campo de Almenara. Hacen los montes como una media luna que nace cerca de Almenara y remata en el cabo de Oropesa; y dentro della se encierran cosa de treinta pueblos por ser tierra de regadío y sacarse infinitas cosechas della" (2).

A finals del segle XVIII, és el naturalista Cavanilles qui s'expressa en termes semblants: "Baña la por el nordeste el mar Mediterráneo y por los otros rumbos la cierran montes dispuestos en arco, que apoyan sobre Benicàsim y Almenara" (3).

Al llarg del XIX, foren diversos els autors que assenyalaren la unitat comarcal i marcaren els límits naturals abans citats.

Durant el primer terç del segle XX, en 1933, apareix *El País Valencià*, obra del ja anomenat Mateu i Llopis, en la qual es defineix d'igual forma que els autors anteriors en allò que fa referència als límits naturals de la comarca.

En 1957, Antonio López Gómez ens introdueix al seu estudi sobre la "Evolución agraria de La Plana de Castellón" amb aquestes paraules: "La Plana de Castellón es una llanura litoral tendida al pie de un arco montañoso que forman las últimas estribaciones del Maestrazgo, entre los cerros de Almenara, al S., y la sierra de Borriol, cerca de Benicasim, al N." (4).

Una de les més recents descripcions de la Plana és la realitzada per Josep Quereda en *Conocer España. Geografía y guía*. Ens introdueix a l'escenari comarcal d'aquesta forma: "Con el nombre de La Plana se conoce el vasto anfiteatro que se extiende desde el cabo de Torre Colomera en Oropesa, al N., hasta los cerros de Almenara, al S." (5).

Totes les comarcalitzacions que hem citat tenen un tret comú i és el criteri fisiogràfic amb el qual estan realitzades. La Plana de Castelló és una comarca natural amb els límits fisiogràfics clarament definits. En anar passant els anys del nostre segle s'ha anat perdent, però, la nitidesa comarcalitzadora de la Plana.

Com exemple, a la dècada dels seixantes, ens pot servir la distinció efectuada per Marco Baidal entre la Plana i el Desert de les Palmes (Benicàssim, Orpesa, Cabanes), malgrat que el propi autor reconeix que aquesta darrera comarca no és acceptada per tothom com a tal, sinó com una continuació de la Plana (6).

Els darrers anys han estat distintes les comarcalitzacions realitzades, amb diferents criteris. Entre les més recents es troba la de Pérez Puchal (7) que manté els límits naturals de la comarca, la Plana per antonomàsia, igualment reconeguda per Sanchis Guarner (8), malgrat que aquest introdueix el Pla de l'Arc dins del sector septentrional de la Plana.

El 1969 apareix l'obra *El litoral valencià*, en la qual Vicenç M. Rosselló i Verger distingeix dos sectors, un septentrional i l'altre meridional, dividits, un poc arbitràriament, com reconeix l'autor mateix, pel riu Millars (9).

En 1970, i amb un criteri econòmic o, tal vegada, macroeconòmic, Joan Soler, a "La divisió comarcal del País Valencià" (10) divideix la tradicional Plana de Castelló en: Plana Alta, del Millars cap al Nord, tot i encloent-hi el Pla de l'Arc i la Ribera de Torreblanca i Orpesa; Plana Baixa, del Millars cap a Almenara, amb els pobles del litoral i alguns de la Serra d'Espadà. Aquesta comarcalització és una d'aquelles que s'intenten generalitzar en l'actualitat, i per això be mereix una anàlisi detinguda.

Segons ens sembla, aquesta comarcalització incorreix en algunes contradiccions. En primer lloc, la pròpia denominació de Plana Alta i Baixa. En aquesta ocasió, els termes Alt i Baix s'apliquen a les zones situades dalt o baix en el sentit meridià dels mapes, és a dir, la latitud nord s'identifica com Alta i la meridional, en relació a la línia divisòria del Millars, com Baixa. Amb això sorgeix la primera contradicció. Ens pot servir com exemple el fet que Benicàssim, a 15 m. sobre el nivell de la mar (11) s'inclou a la Plana Alta, mentre que Aín, a 495 (12) es situa a la Baixa.

Aquesta contradicció pot ser fàcilment obviada utilitzant la terminologia septentrional meridional, usada per Rosselló o, si es volen mantindre els termes Alt i Baix, aplicant-los en un sentit altitudinal i no latitudinal.

Un segon punt és el referent a la línia divisòria que s'estableix al Millars. Aquest riu i les seues aigües han unit i ho segueixen fent, mitjançant la comunitat de reg, distints pobles de la Plana, amb la qual cosa, més que dividir, unifica. Aquesta divisió fa que Castelló i Vila-real queden cadascuna en una comarca, i això significa separar dues ciutats que tenen moltes possibilitats d'esdevenir una conurbació. Així mateix, al sector anomenat Plana Baixa, no es pot establir una capitalitat clara en cap dels seus nuclis urbans. S'ha acudit a Borriana, capital històrica de la Plana, però aquesta ciutat no té ni tradició administrativa ni suficient entitat comercial per dur a terme funcions centrals, en gran part perquè, situada a 11 Km. de Castelló, s'inscriu dins de la seua àrea directa d'influència.

Un tercer aspecte, bastant important, és la inclusió del Pla de l'Arc, descomarcalitzant-lo com a tal i estenent-li la denominació de Plana Alta. La seua principal similitud amb la Plana és que es tracta, igualment, d'un pla, sobre el qual Castelló exerceix gran influència; però aquesta s'estén també a gran part de la província i no per això podem considerar tota la província de Castelló, o si més no les seues parts planes, com part de la Plana.

El Pla de l’Arc és una comarca natural clarament definida. La seua homogeneïtat geogràfica li ve donada pels seus principals conreus, el raïm i l’ametla, ben distints del agris que predominen a la Plana. La seua població està en les principals proporcions, dedicada a tasques primàries. La tipologia demogràfica dels seus municipis és regressiva, contrastant amb la progressió efectuada a la Plana, i no creiem, al contrari, que aquest siga un factor pel qual puguem llevar-li importància a la comarca.

A tot açò que hem exposat, es suma l’esperit comarcal, manifestat popularment en més d’una ocasió.

En definitiva, pensem que el Pla de l’Arc, siga com comarca, siga com subcomarca, bé mereix una consideració distinta.

Una de les més recents subdivisions de la Plana de Castelló és la que realitza Pérez Puchal (13). Hi distingeix tres subsectors: Plana Baixa, amb la capitalitat a Castelló i englobant els municipis costaners, de Xilxes fins Benicàssim. Plana Alta que inclou, entre altres municipis, Tales, Betxí, Ribesalbes i l’Alcúdia de Veo, amb el centre principal a Onda. La tercera subcomarca és l’Espadà. Entre altres municipis, hi figuren Aín, Eslida, Artana, Xòvar, Fondegulla, Almenara, i la Vall d’Uixó com a capital. En aquesta subdivisió, els termes Alt i Baix s’utilitzen segons la topografia del terreny.

Al nostre estudi no intentem cap comarcalització, ja que són molts els factors que han d’intervindre per efectuar-la. De totes les maneres, hem triat una sèrie de pobles i ciutats que, segons ens sembla, participen d’una mateixa xarxa urbana, la quals s’emmarca en línies generals en una comarca ben definida.

Dintre de la comarca natural de la Plana de Castelló, incloem els següents municipis: Almassora, Almenara, Betxí, Benicàssim, Borriana, Castelló, Xilxes, la Llosa, Moncofa, Nules, Onda, Ribesalbes, Tales, la Vall d’Uixó, Vila-real i la Vilavella.

Igualment hem inclòs dins la xarxa urbana de la Plana, Torreblanca i Orpesa, petita subcomarca lligada de forma molt estreta a la Plana, tot i mantindre certes relacions amb el Pla de l’Arc, sobre tot si considerem que entre totes dues s’interposa el terme municipal de Cabanes.

Un altre municipi ben relacionat amb la Plana, i especialment amb Castelló, és Borriol, que apareix com un enclau transicional entre la Plana i el Pla de l’Arc.

Una cosa semblant passa amb l’Alcora. Malgrat estar situada a més distància de Castelló que Borriol (19 i 9 Km. respectivament) participa de distintes característiques de la Plana, a l’hora que es destaca com capçalera demogràfica i industrial de l’Alcalatén. La transició climàtica i topogràfica determinen la seua situació general.

Juntament amb els municipis esmentats, estudiem tres pobles de la Serra d’Espadà (Aín, Artana i Eslida). El medi físic d’aquestes poblacions adopta característiques pròpies que les individualitzen, però la Plana és ben propera i amb fàcils comunicacions, les quals, en canvi, són més dificultoses amb la vessant del Palància. Amb això, la relació amb la Plana és constant i podem inscriure’ls en la seua xarxa urbana.

Els municipis amb els quals podem establir el límit extern de la comarca, són els següents:

Sobre l'eix central de la comarca, constituït per la carretera nacional 340, la porta d'accés a la Plana, pel Nord, és Torreblanca, i Almenara l'eixida meridional. En la direcció Nules —la Vall d'Uixó— Segorbe, el límit extern comarcal seria Fondegulla; darrere d'aquesta localitat es troba el Coll de Marianet (400 m.) que dificulta la comunicació amb la vall del Palància. A partir d'Onda podriem establir la divisòria comarcal a Suera. Per altra banda, l'Alcora i Borriol són els límits transicionals amb l'Alcalatén i el Pla de l'Arc, respectivament.

NOTAS

- 1) MATEU i LLOPIS F.: *El País Valencià*. C. del Centre de Cultura Valenciana III. L'Estel, València 1933, p. 96.
- 2) II^a parte de la década 1^a de la Historia de la Insigne y Coronada ciudad y Reyno de Valencia. Valencia 1610-11 pág. 558.
- 3) CAVANILLES, Antonio Joseph: *Observaciones sobre la historia natural, geografía, agricultura, población y frutos del Reyno de Valencia*. Madrid, 1795-1767, vol. I, p. 146.
- 4) LOPEZ GOMEZ, A.: “Evolución agraria de La Plana de Castellón”. *Estudios geográficos*. n.º 67. Madrid 1957, p. 309.
- 5) QUEREDA SALA, J.: “La Plana”. *Conocer España. Geografía y Guía*. Salvat S.A. de Ediciones, Pamplona, 1974, p. 42.
- 6) MARCO BAIDAL, J.: “Regiones y comarcas tradicionales de España”. *Cuadernos para la geografía de España*. València 1967, p. 62.
- 7) PEREZ PUCHAL, P.: *Geografía de la Població valenciana*. L'Estel, València, 1976.
- 8) SANCHIS GUARNER, M.: “Per a una caracterització valenciana”. *Obra completa-1. Serie “la unitat”*, Edit. 3 i 4, n.º 22, València 1976, p. 117.
- 9) ROSSELLO VERGER, V.M.: *El litoral valencià 1. El medi físic y humà*. L'Estel, València, 1969, pp. 74-75.
- 10) SOLER, J.: “La divisió comarcal del País Valencià”. *L'Estructura econòmica del País Valencià*. L'Estel, València 1970, vol. II, p. 18.
- 11) *Gran Enciclopedia de la Región Valenciana*. València, 1973, t. II p. 134.
- 12) *Gran Enciclopedia de la Región Valenciana*. Op. cit. t. I, p. 60.
- 13) PEREZ PUCHAL, P.: *Estudios geográficos*

La comarcalización del territorio valenciano en *Estudios Geográficos* 154, Madrid, 1979.

II.— LA POBLACIÓ ABSOLUTA I LA SEUA EVOLUCIÓ

Antecedents:

Segons els indicis existents, les primeres civilitzacions que poblaren el País Valencià, només guaitaren a la Plana. Pot servir-nos com exemple la Cova de la Joquera, a la Serra de Borriol, amb residus pictòrics inclosos a l'extens grup del Maestrat i altres zones de les estribacions ibèriques (1). En efecte, aquest jaciment, de discutida fixació cronològica, és el més proper a la costa (10 Km.) de tot el grup abans esmentat (2). L'absència de poblament de la plana costenca pot ser atribuïble a la manca d'abrics naturals i coves on arrecerar-se, i possiblement a la seua insalubritat, la qual s'ha arrossegat fins èpoques ben properes.

En temps eneolítics es registra una possible ocupació de la Plana, fonamentada en vestigis que ens han arribat, d'estimable valor arqueològic. Recordem les ruïnes d'un poblat, trobades a la Comba (Benicàssim) o el jaciment de la Vila Filomena, a Vila-real (3).

A l'abundant representació arqueològica que posseix el Bronze valencià, contribueix la Plana amb els poblats d'Orpesa la Vella, i el Castellet (Borriol).

La cultura del Bronze fou de llarg arrelament al País-Valencià, car no trobem cap altra civilització fins arribar a la ibèrica, cinc segles abans de la nostra Era (4).

La civilització dels íbers recolzava l'economia sobre l'agricultura i ramaderia (5), amb la qual cosa, els al·luvions de la Plana podien ser-li d'utilitat pels seus conreus.

La situació del poblat ibèric millor estudiat és el de Borriol (6), on són abundants les restes d'antigues civilitzacions, amb la qual cosa, sembla cercar-se la protecció defensiva dels tossals, però, a l'hora, no es vol abandonar la vista de la mar, zona de possibles infiltracions de noves cultures. Com siga, no tenim evidències d'assentaments marítims, per altra banda prou improbables donada la insalubritat del cordó litoral.

De la romanització a l'època musulmana.

La civilització romana té abundants mostres arqueològiques a la Plana. L'ocupació de la comarca va haver de ser important. La dispersió dels jaciments i l'absència d'una autèntica ciutat suggereix un poblament rural dedicat a l'agricultura. Les ruïnes dels poblats es distribueixen d'Onda a Castelló, havent-se trobat a Borriana residus d'un possible nucli de població. Les vil·les agrícoles tenen una notable representació en la de

Benicató (Nules). Uns altres vestigis romans es troben a Betxí i Borriol.

A Almenara, a banda de les restes d'una finca agrícola, és possible que es situara un port marítim, amb la qual cosa la seua població seria estimable, i més si considerem la seua relació amb la important ciutat romana de Sagunt (7).

L'ocupació comarcal, que suposem apreciable durant els anys de romanització, va deixar pas a una època de crisi econòmica i demogràfica a partir de la meitat del segle tercer de la nostra Era, si fem vàlid per a la Plana allò que s'esdevé arreu del País Valencià i especialment als centres rurals, que queden deshabitats o en clara decadència (8). No podem fer excessives conjeitures sobre el motiu de la crisi, però sembla obvi que cal incloure-la dins la decadència global de l'Imperi Romà.

A partir d'aquestes dates ens trobem amb un buit documental i de troballes arqueològiques, que ens dificulten la coneixença de la societat i la cultura en temps bizantins i visigòtics. Només la vida a la Cort i la de l'Església es troben documentades (9).

Amb els musulmans comença un nou renaixement econòmic i demogràfic. A comptar del moment que les terres pantanoses són sanejades i es canalitzen les primeres aigües per al reg, la població va en augment i apareixen, disseminats arreu del pla, un gran nombre d'alqueries i petits nuclis rurals, essent Borriana el centre urbà més pròsper (10).

El període musulmà ens ha deixat mostres abundants de la seua presència, tant en la toponímia de molts llocs com en el seu quefer agrícola. Quant a la població absoluta d'aquest estens període històric, desconeixem xifres concretes, si bé es probable que s'hi incrementara, a l'igual que a la resta d'Al-Àndalus, durant els segles IX i X, tot i que es tractava d'una població poc estable, afectada per èxodes massius i nous assentaments (11).

Forma pendular del creixement històric.

El segle XIII reuneix una sèrie d'esdeveniments importants per als habitants de la nostra comarca. Durant la primera meitat del segle es produeixen les campanyes de Jaume I contra els sarraïns d'Onda, Nules, Almenara, etc... (12). Posteriorment, es procedeix al repartiment de terres i possessions capturades als musulmans entre els nobles “cavallers de conquesta” que acompanyaven al Conqueridor. Així mateix, s'atorguen distintes cartes de repoblament i donacions. De primers de novembre de 1233 data la Carta Pobla de Borriana, a la qual seguiran les d'Onda, Tales, Borriol i Nules, entre altres.

A la meitat del segle, el 1251, i amb data del 8 de setembre, s'autoritzava mitjançant privilegi, la traslació de Castelló, del tossal sobre el qual es trobava, al pla on és ara, desplaçament més de tipus jurídic que demogràfic (13).

Als musulmans de la Serra d'Espadà, i la Vall d'Uixó se'ls concedeixen privilegis, mitjançant els quals prenen en propietat llurs termes i se'ls respecten llur religió i costums.

Ja a la segona part del segle, del 20 de febrer de 1273, data la fundació de Vila-real.

Durant el segle XIV es concedeix la Carta Pobra de l'Alcora (1333) així com altres tipus de privilegis (14).

El 1348 s'escampra una pesta d'impacte virulent als Països de la Corona d'Aragó, però la seua incidència en l'aleshores anomenada Plana de Borriana, és molt controvertida (15).

El segle XV registra dades de poblament, referides al nombre de focs existents en algunes de les principals localitats de la comarca: Castelló, Vila-real i Borriana contaven el 1418 amb 1.100, 598 i 592 focs respectivament, mentre Almassora, el 1415, en reunia 281. Mig segle després, el 1469, el nombre de focs ha baixat notablement: Castelló 626, Vila-real 279, Borriana 166 i Almassora 108 (16). Aquesta baixada inicial cal incloure-la dintre de la trajectòria general que seguirà la població fins ben entrat el segle XVIII.

Des del segle XVI a l'època estadística, hem reunit una sèrie de recomptes i aveïnaments, amb una periodicitat mitjana aproximada de 50 anys. Les xifres que ens aporten, les utilitzem amb absoluta reserva. Així mateix, hem estimat convenient d'aplicar uns coeficients intermitjos (4, 4'5) per a apropar-nos a la població total.

El creiximent de forma pendular, al qual fem referència, es manifesta en una evolució espasmòdica de les xifres de població. A un augment moderat, des de la nostra òptica actual, li segueix una baixada de similars característiques, fins que s'arriba al segle XVIII, en el qual la corba de la població efectua un marcat ascens (gràfica 1).

Al nombre de cases al·ludeix el primer recompte comarcal que arrebpleguem, d'una data propera al 1510 (17). Les importants xifres que aporten acusen una recessió dintre del mateix segle. Així, el 1510 la població comarcal s'aproparia als 16.000 habitants mentre el 1565 (18) a penes si s'arribaria als 14.000.

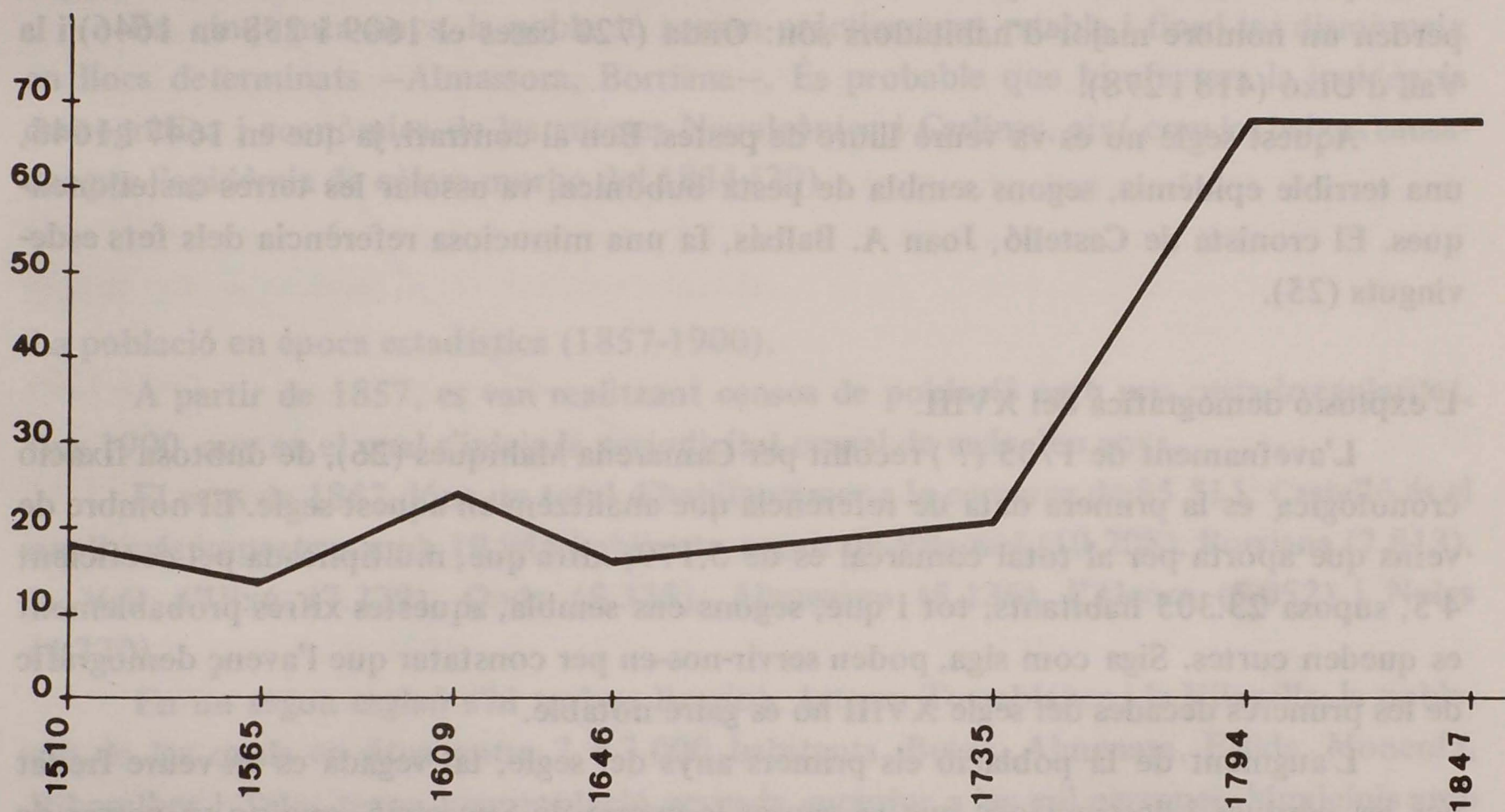
L'estancament i, en el nostre cas concret, sensible minva demogràfica, és extensible a tot el País Valencià. Les pestes, que es succeeixen periòdicament des de meitans del XIV, semblen ser-ne la causa fonamental, si bé cal no oblidar la incidència negativa que va poder tindre la guerra de les Germanies.

El 1609 (19), la població de la comarca sembla haver-se recuperat del traumes soferts, en assolir-se els 24.000 habitants que, tot i amb això, són, si fa no fa, els mateixos que el 1510. Respecte a l'any 1565 la població experimenta un creiximent anyal acumulat de 1,1'24% (20), lleugerament superior al registrat, en igual període, per al total del País Valencià (21).

A les primeries del segle XVII, el cronista Escolano (22) descriu els pobles i vil·les de la comarca en termes elogiosos de riquesa i prosperitat. Però, per aquestes mateixes dates, s'esdevé un fet de gran transcendència econòmica i social per al País Valencià, com és l'expulsió dels moriscos.

Segons deduïm del que exposa Escolano, la població de moriscos no era predomi-

Milers d'habitants

Gràfica 1: Evolució de la població absoluta comarcal abans de l'època estadística.

nant a la comarca. Les principals localitats eren habitades per cristians vells que conviuen amb alguns moriscos, encara que aquests destacaven a Betxí, la Llosa i la Vall d'Uixó. Amb tot, la xifra de moriscos vorejaria el 15 %, amb la qual cosa llur expulsió ja es feu notar econòmicament i demogràfica. Serien vora 3.600 les persones expulsades, sobre un total de 24.000. Si, amb això considerem la menor natalitat dels cristians vells en relació als moriscos (23), podem justificar la baixada registrada entre 1609 (24.000) i 1646 (24) en la qual data la xifra de població es situa entorn als 15.750 habitants. Els pobles que perden un nombre major d'habitadors són: Onda (720 cases el 1609 i 258 en 1646) i la Vall d'Uixó (418 i 278).

Aquest segle no es va veure lliure de pestes. Ben al contrari, ja que en 1647 i 1648, una terrible epidèmia, segons sembla de pesta bubònica, va assolar les terres castellonenes. El cronista de Castelló, Joan A. Balbás, fa una minuciosa referència dels fets esdevinguts (25).

L'explosió demogràfica del XVIII.

L'aveïnament de 1735 (?) recollit per Camarena Mahiques (26), de dubtosa fixació cronològica, és la primera data de referència que analitzem en aquest segle. El nombre de veïns que aporta per al total comarcal és de 5.179, xifra que, multiplicada pel coeficient 4'5, suposa 23.305 habitants, tot i que, segons ens sembla, aquestes xifres probablement es queden curtes. Siga com siga, poden servir-nos-en per constatar que l'avenç demogràfic de les primeres dècades del segle XVIII no és gaire notable.

L'augment de la població els primers anys del segle, tal vegada es va veure frenat per les pèrdues i destruccions que va causar la guerra de Successió, que no va passar de bades per la comarca. Les pèrdues humanes foren notòries, especialment en el luctuós atac i incendi de Vila-real, el 1706, on més de 270 habitants de la població perderen la vida (26).

Seria, doncs, durant la segona meitat del segle quan començà l'autèntica explosió demogràfica i l'anomenat per Jordi Nadal "cicle demogràfic modern" (27).

Efectivament, entre 1735 i 1794, el creixement de la població dóna un índex anyal acumulat del 2'04 %, xifra molt important, car arriba a valors propers als augments recents d'època estadística. El 1794, l'estimació que efectua Cavanilles (28) sobre el veïnat de la comarca s'apropa als 15.200 caps de casa (68.400 habitants). Al mateix Cavanilles l'admira que, en l'espai menut on es troben Castelló, Almassora, Vila-real i Borriana hi haja reunides més de 30.000 ànimes, en gran part producte de l'auge d'aquest segle. Igualment, el seu recorregut per la Plana es troba minuciosament descrit, i no carent de paternals consells, sobre tot en allò que respecta a les activitats agràries, i no és mal conseller l'insigne naturalista sobre el conreu de l'arròs, que, si bé proporcionava grans beneficis, era de conseqüències nefastes per a la salut pública.

L'increment demogràfic té un auge paral·lel a l'economia, amb especial importància

del sector agrari, en el qual destacaven la producció bladera, juntament amb el cànem i la collita de la seda.

Endinsant-nos ja en el segle XIX, les estimacions de població sovintegen bastant més, i hem de suposar que amb major perfecció. El diccionari de Pascual Madoz (29) es fa ressò d'alguna d'elles, i ja ens proporciona xifres referides al total d'habitants que, considerant-les vàlides per als anys que es publica l'obra (1845-1850), donen un petit augment (700 habitants) en relació a l'estimació de finals del XVIII.

En cinquanta anys, la població roman pràcticament estable i fins i tot disminueix en llocs determinats —Almassora, Borriana—. És probable que hi afectara la incidència demogràfica i econòmica de les guerres Napoleònica i Carlines, així com les baixes causades per l'epidèmia de còlera morbo del 1834 (30).

La població en època estadística (1857-1900).

A partir de 1857, es van realitzant censos de població amb una certa irregularitat, fins 1900, any en el qual s'inicia la periodicitat censal de cada deu anys.

El cens de 1857 dóna un total d'habitants per a la comarca de 85.511. Castelló és el nucli més important amb 19.945 habitants, seguit de Vila-real (10.208), Borriana (7.813), la Vall d'Uixó (7.229), Onda (5.325), Almassora (5.136), l'Alcora (5.052) i Nules (4.770).

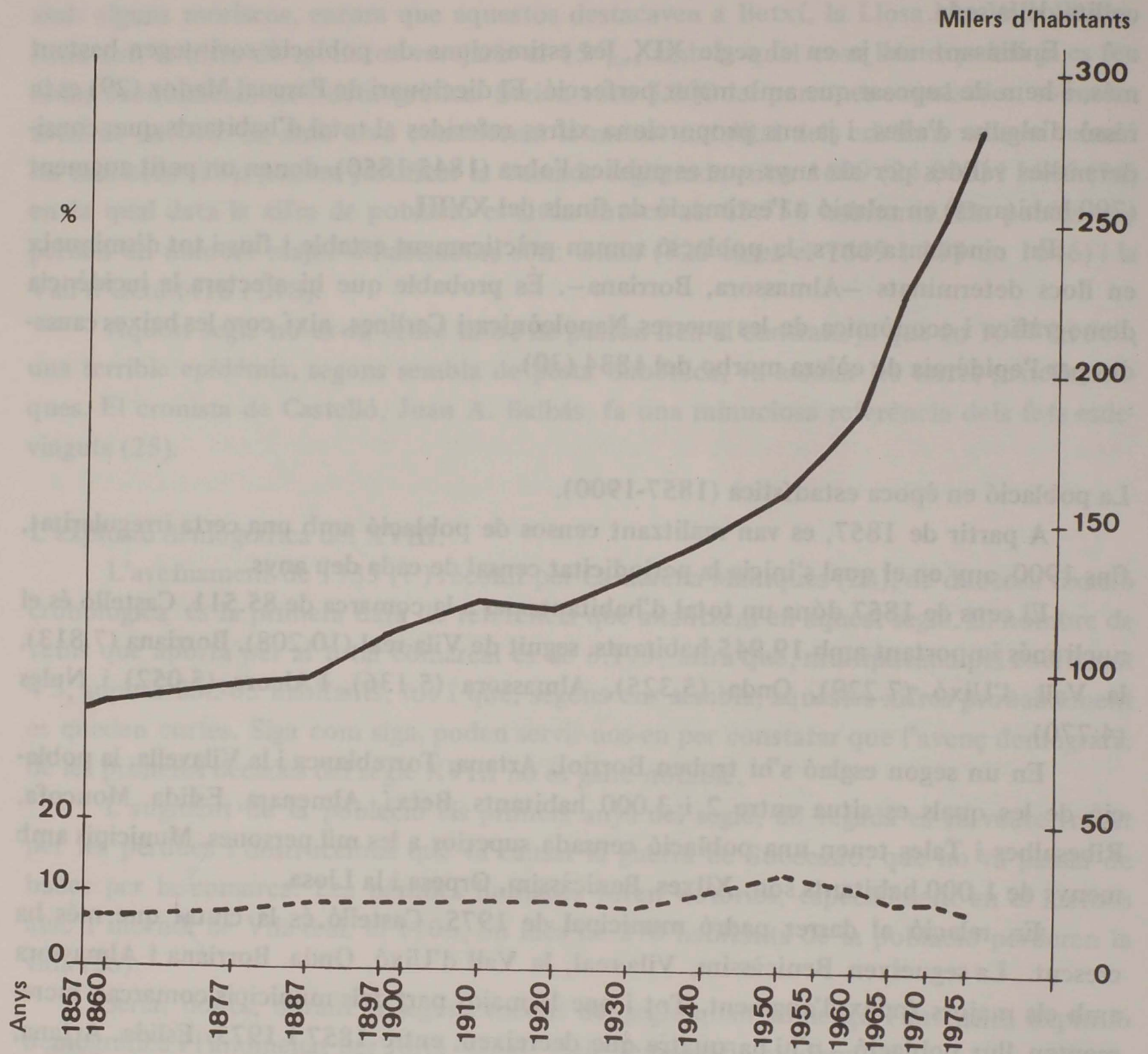
En un segon esglaó s'hi troben Borriol, Artana, Torreblanca i la Vilavella, la població de les quals es situa entre 2 i 3.000 habitants. Betxí, Almenara, Eslida, Moncofa, Ribesalbes i Tales tenen una població censada superior a les mil persones. Municipis amb menys de 1.000 habitants son: Xilxes, Benicàssim, Orpesa i la Llosa.

En relació al darrer padró municipal de 1975, Castelló, és la ciutat que més ha crescut. La segueixen Benicàssim, Vila-real, la Vall d'Uixó, Onda, Borriana i Almassora amb els majors índex d'augment. Tot i que la major part dels municipis comarcals incrementen llur població, n'hi ha quatre que decreixen, entre 1857 i 1975: Eslida, Artana, Tales i Borriol.

A la segona meitat del segle XIX són realitzats diversos censos de població: 1860, 1877, 1887 i 1897. Cada cens supera en població l'anterior, malgrat que els augments no són importants. Entre 1857 i 1900 el creixement anyal acumulat del cens comarcal suposa un 0'7 %.

L'activitat econòmica es veu revitalitzada amb l'entrada en conreu del taronger, la fruita del qual és ja comercialitzada i exportada, principalment pel port de Borriana.

El benestar econòmic sembla afiançar-se; amb la qual cosa, la població experimenta un creixement lent però continuat. Tot i això, encara no han estat desterrades les grans pestes, ja que, en 1885, la comarca fou flagel·lada per una epidèmia colèrica, que va causar més de 2.700 víctimes (31).

Gràfica 2: Evolució de la població comarcal.
 Percentatge de diseminada respecte al total, (població de fet 1857-1975).

La població en el segle XX.

Durant les tres quartes parts que se n'han complert, l'augment de la població no ha estat regular, per la qual cosa podem establir-hi tres grans etapes: 1900-1920, 1921-1960, 1961-1975.

1900-1920.

Les dues dècades inicials del segle suposen un moderat augment (0'33 %). Els deu primers anys segueixen les directrius marcades els darrers anys del segle anterior. La població total de la comarca passa de 115.367 hab. en 1900 a 124.520 al cens de 1910. Amb tot i això, entre 1910 i 1920, la població s'estanca i fins i tot en conjunt retrocedeix, si bé molt lleugerament (1.237 hab.). No creiem que siguem suficients per justificar aquesta immobilitat demogràfica les desfetes produïdes per la grip de 1918 (32); tal vegada caldria recórrer a una possible emigració.

1921-1960.

En aquest període de temps, la població s'incrementa aritmèticament en el 54'55 %, censant-se el 1960, i per a les localitats que incloem dins la Plana, 190.536 habitants. La guerra civil, que tants daltabaixos econòmics i socials va produir, no incideix marcadament en les xifres de població absoluta. Els anys de la postguerra va continuar un lent, però progressiu augment, mentre que el període intercensal 1950-1960 observa un inicial enlairament demogràfic, amb un creixement anyal acumulat d'1'59 % xifra indicativa de certa aflluència migratòria.

El sald migratori del total provincial és positiu entre 1940 i 1960, amb una baixada entre 1951 i 1955 (33) que no es detecta, però, a la comarca.

El període 1950-1960 és el precedent de la gran eclosió demogràfica produïda els anys següents.

La situació econòmica dels municipis constitueix un requisit indispensable per a atreure o mantenir la població. És per això que els pobles de la comarca que augmenten llur contingent d'habitants en major grau són aquells que registren un auge paral·lel de l'economia. Enmig d'ells, els municipis amb un marcat caire industrial són els que reflexen els majors índexs de creixement. Així, la Vall d'Uixó arriba a l'índex 4'73 % de creixement anyal acumulat, significatiu per ell mateix. La seua població passa dels 11.712 hab. al cens de 1950 als 18.596 del 1960. El seu cens laboral ocupa el 61'89 % (34) en el sector secundari, per a 1950, d'aquest percentatge un nombre molt important es dedica a la fabricació de sabates. El 1954 una sola empresa —Segarra— mantenia, en números rodons, 2.000 llocs de treball, que arribaran a superar els 3.000 en 1960. Aquest augment de mà d'obra es veu reflexat en l'increment demogràfic de la ciutat.

Uns altres centres industrials són Onda i l'Alcora, on la indústria ceràmica és l'activitat primordial. Aquest subsector és de vital importància per a la Plana, i les seues

implicacions demogràfiques són notòries. Per això és interessant d'analitzar breument la seua evolució històrica (35). A primers de segle, la tradició ceramista alcorenca, amb la seua antiga fàbrica del Comte d'Aranda, es trasllada a la veïna vila d'Onda, que compta el 1920 amb 30 fàbriques, mentre que a l'Alcora se n'instal·len 6, i 5 a Castelló. Tot això suposa més del 60 % del total espanyol, quant al nombre d'Establiments, xifra que, tot i que es prenga amb reserves, és indicadora d'aquella a la qual s'arriba en 1930: 71 %, percentatge mantingut també en producció i, amb major o menor regularitat, fins els nostres dies.

En 1946, Onda poseeix 28 indústries, 6 l'Alcora i 4 Castelló, i la població laboral ocupada ascendeix a 1669 treballadors. En 1953, el nombre d'indústries és de 49, en total, que passen a 81 en 1960, donant treball a 4.449 persones.

Onda i l'Alcora són els dos municipis amb major activitat en aquest subsector i ambdues reflexen en la seua població el desenvolupament industrial. Onda passa de 8.696 habitants en 1950 a 12.414 en 1960, amb un creixement anyal acumulat de 3'62 %. L'Alcora de 4.043 hab. en 1950 a 5.248 en 1960 i 2'64 % d'índex de creixement.

Els municipis on l'activitat agrària és preponderant denoten un lleuger increment de població. En 1950, Vila-real, Almassora i Borriana dedicaven llurs actius en més d'un 60 % al sector primari, repartint-se en percentatges semblants la indústria i els serveis. Deu anys després, el sector industrial anirà consolidant-se, particularment a Vila-real, que és la ciutat que experimenta un major avenç demogràfic: 20.703 en 1950 i 24.516 hab. en 1960 (1'7 %).

Aquest fet ve a demostrar-nos que l'activitat agrària, especialment el conreu dels cítrics, no ha exercit una destacable atracció immigratòria, si bé pot significar-se com una inicial o temporal font de treball, sempre en la perspectiva d'aconseguir-ne un de més estable a la indústria o els serveis.

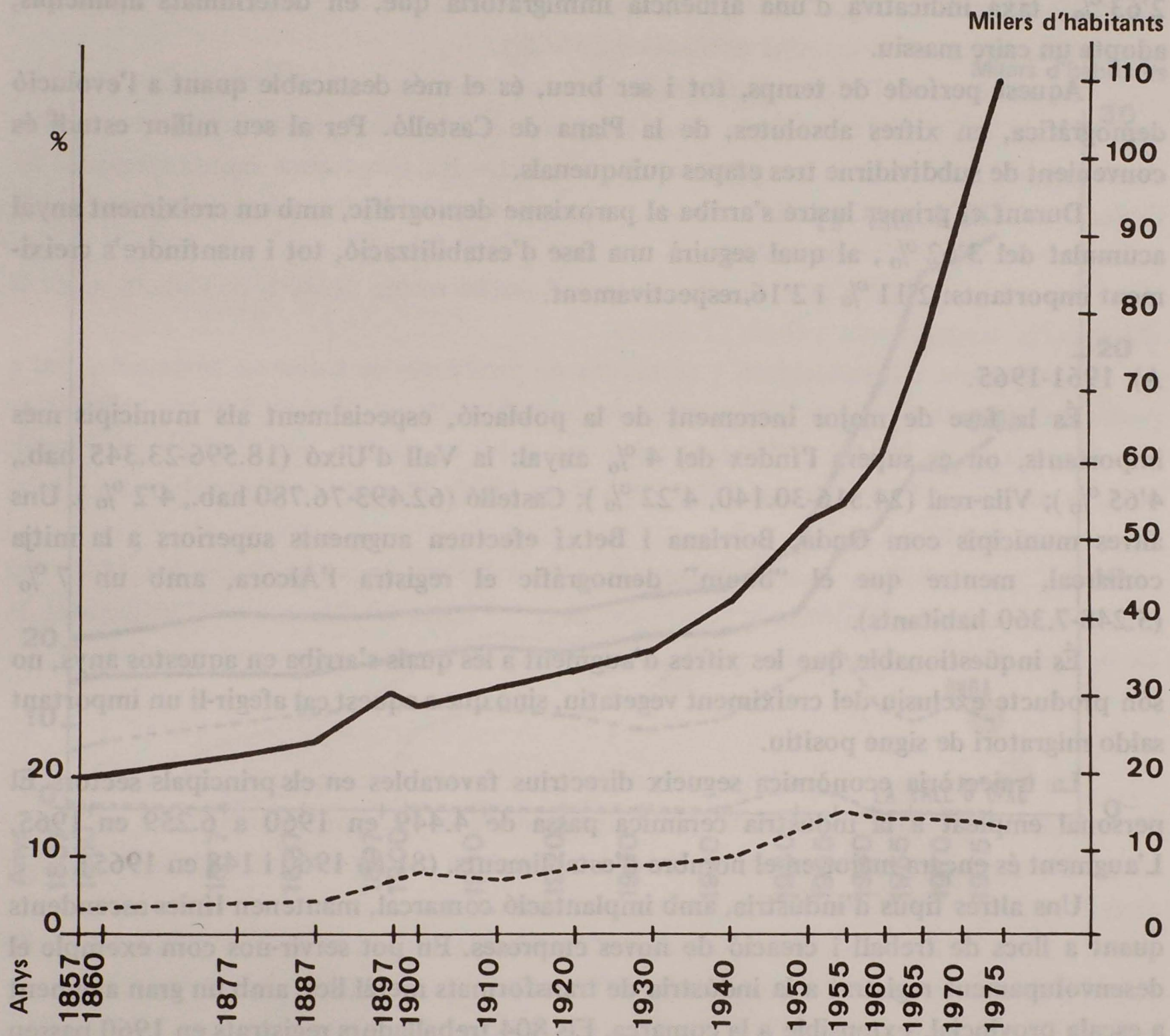
En 1950, la capital conserva un marcat aire rural, deduïble de la proporció de treballadors dedicats a la producció primària (29'81 %). Del 28'19 % dels industrials, un 18'8 % s'ocupava en la construcció, mentre que la indústria fabril predominant era la ceràmica, juntament amb una certa importància del tèxtil tradicional. Els serveis venien representats per un 42 % de la població activa, ja justificable aleshores, no tan sols per la capitalitat administrativa, sinó també comercial.

El 1960 la situació no ha variat massa. Unicament es dona un lleuger trasvasament de població primària en principal benefici del sector industrial. Aquesta progressiva, però pausada, trajectòria econòmica es tradueix en un moderat augment de la població. Castelló, en 1950, compta amb 53.331 habitants, mentre que el 1960 arriba als 62.493. El creixement anyal acumulat es situa en 1'6 %.

1961-1975: Extraordinària expansió demogràfica.

Entre el cens de 1960 i els padrons municipals de 1975, la població comarcal

Gràfica 3: Evolució de la població de Castelló de La Plana.
 Percentatge de diseminada respecte al total (població de fet 1857-1975).

augmenta en valors propers als 100.000 habitants. El creixement anyal acumulat és de 2'63 ‰, taxa indicativa d'una afluència immigratòria que, en determinats municipis, adopta un caire massiu.

Aquest període de temps, tot i ser breu, és el més destacable quant a l'evolució demogràfica, en xifres absolutes, de la Plana de Castelló. Per al seu millor estudi és convenient de subdividirne tres etapes quinquenals.

Durant el primer lustre s'arriba al paroxisme demogràfic, amb un creixement anyal acumulat del 3'62 ‰, al qual seguirà una fase d'estabilització, tot i mantindre's creixement importants: 2'11 ‰ i 2'16, respectivament.

A) 1961-1965.

És la fase de major increment de la població, especialment als municipis més importants, on es supera l'índex del 4 ‰ anyal: la Vall d'Uixó (18.596-23.345 hab., 4'65 ‰); Vila-real (24.516-30.140, 4'22 ‰); Castelló (62.493-76.780 hab., 4'2 ‰). Uns altres municipis com Onda, Borriana i Betxí efectuen augments superiors a la mitja comarcal, mentre que el "boom" demogràfic el registra l'Alcora, amb un 7 ‰ (5.248-7.360 habitants).

És inqüestionable que les xifres d'augment a les quals s'arriba en aquestos anys, no són producte exclusiu del creixement vegetatiu, sinó que a aquest cal afegir-li un important saldo migratori de signe positiu.

La trajectòria econòmica segueix directrius favorables en els principals sectors. El personal empleat a la indústria ceràmica passa de 4.449 en 1960 a 6.259 en 1965. L'augment és encara major en el nombre d'establiments. (81 en 1960 i 148 en 1965).

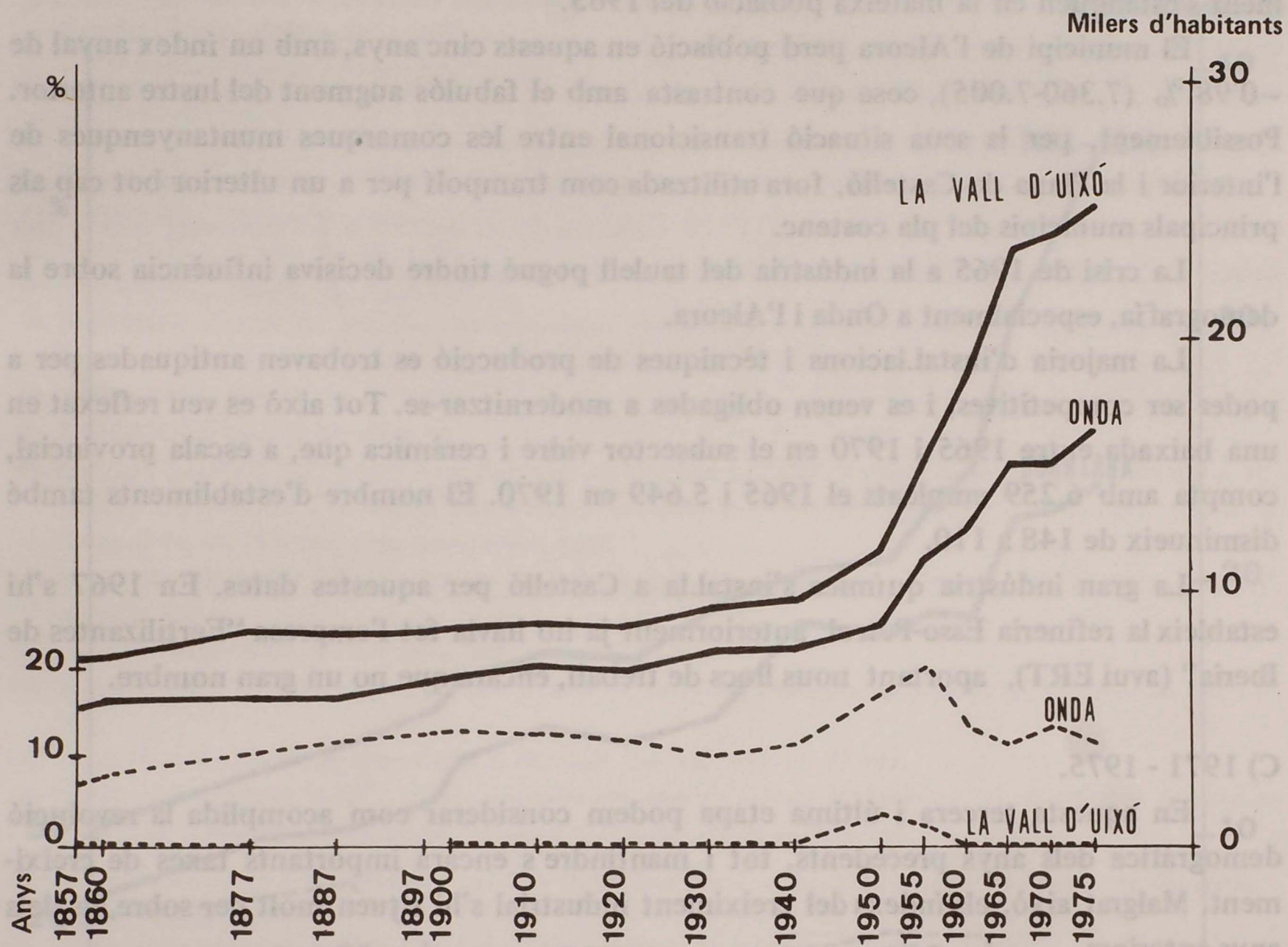
Uns altres tipus d'indústria, amb implantació comarcal, mantenen línies ascendents quant a llocs de treball i creació de noves empreses. En pot servir-nos com exemple el desenvolupament registrat a la indústria de transformats metàl·lics, amb un gran augment a escala provincial, extensible a la comarca. Els 804 treballadors registrats en 1960 passen a 1.256 en 1965. Major encara és l'increment en el nombre d'empreses, doblant-se i més en aquest període (37 en 1960, 78 en 1965). Recordem que la mecanització en el conreu de la taronja es generalitza per aquestes dates, tot i constituint-se en un important mercat consumidor de maquinària (36).

El subsector cítricol observa una evolució amb freqüents daltabaixos, tant en la producció com en els preus. El desenvolupament positiu és el seguit per la mandarina i les seues varietats, els preus de les quals es situen a nivells de la dècada dels setantes (37).

B) 1966 - 1970.

En aquest període, la població segueix augmentant, si bé no amb un ritme tan espectacular com el registrat al quinqueni anterior.

La ciutat de Castelló segueix rebent importants contingents de població (76.780

Gràfica 4: Evolució de la població d'Onda i la Vall d'Uixó.
 Percentatge de diseminada respecte al total. (població de fet 1857-1975).

hab. en 1965 i 93.968 en 1970, 4'12 d'augment anyal). Uns altres municipis, però, com ara Onda (15.040-15.131, 0'12 %) i la Vall d'Uixó (23.345-24.105, 0'64 %), pràcticament s'estanquen en la mateixa població del 1965.

El municipi de l'Alcora perd població en aquests cinc anys, amb un índex anyal de -0'98 % (7.360-7.005), cosa que contrasta amb el fabulós augment del lustre anterior. Possiblement, per la seua situació transicional entre les comarques muntanyenques de l'interior i la Plana de Castelló, fora utilitzada com trampolí per a un ulterior bot cap als principals municipis del pla costenc.

La crisi de 1965 a la indústria del taulell pogué tindre decisiva influència sobre la demografia, especialment a Onda i l'Alcora.

La majoria d'instal·lacions i tècniques de producció es trobaven antiquades per a poder ser competitives, i es veuen obligades a modernitzar-se. Tot això es veu reflexat en una baixada entre 1965 i 1970 en el subsector vidre i ceràmica que, a escala provincial, compta amb 6.259 empleats el 1965 i 5.649 en 1970. El nombre d'establiments també disminueix de 148 a 110.

La gran indústria química s'instal·la a Castelló per aquestes dates. En 1967 s'hi estableix la refinaria Esso-Petrol, anteriorment ja ho havia fet l'empresa "Fertilizantes de Iberia" (avui ERT), aportant nous llocs de treball, encara que no un gran nombre.

C) 1971 - 1975.

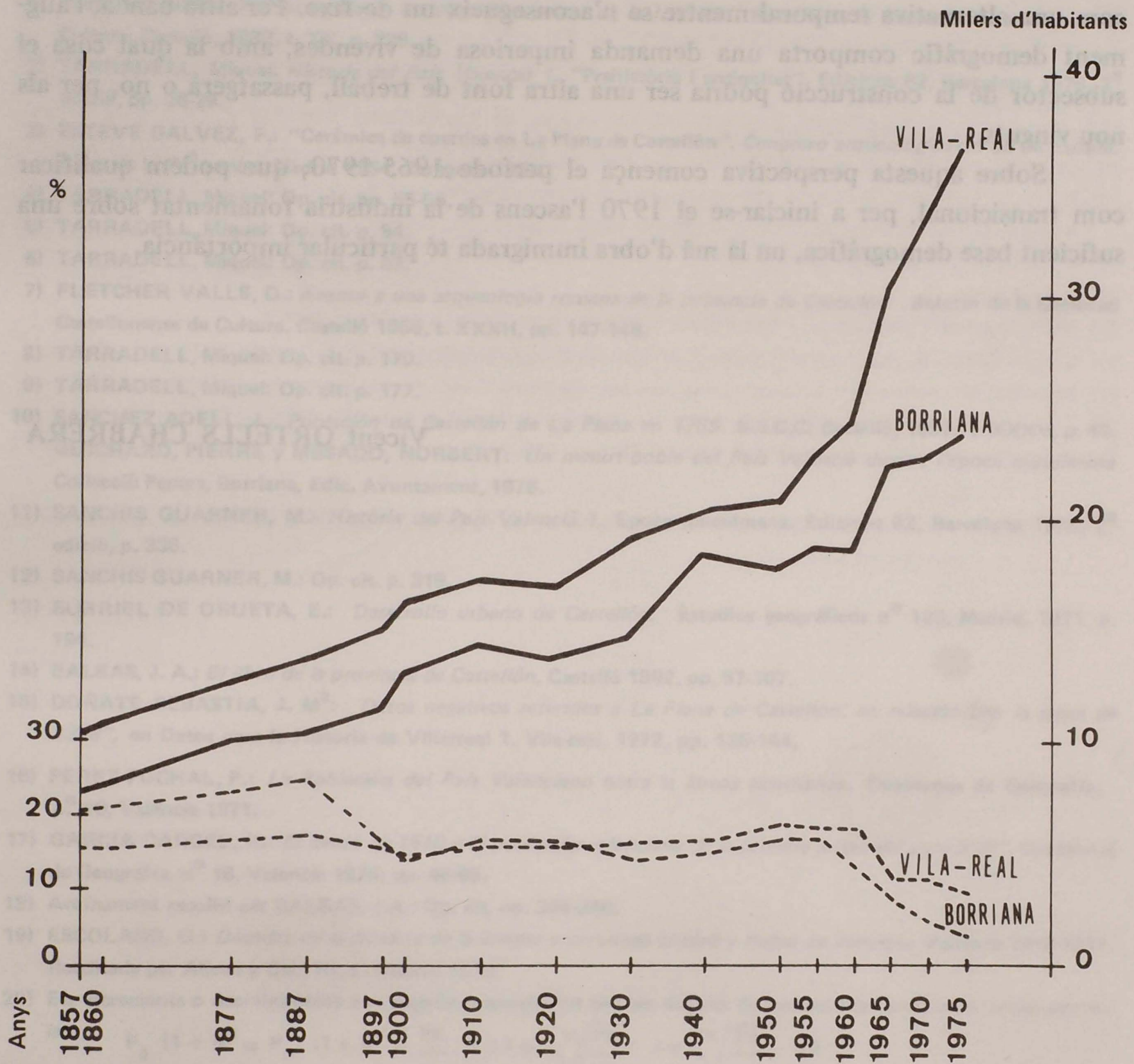
En aquesta tercera i última etapa podem considerar com acomplida la revolució demogràfica dels anys precedents, tot i mantindre's encara importants taxes de creixement. Malgrat això, els índexs del creixement industrial s'hi situen molt per sobre dels dels anys anteriors.

La indústria ceràmica, recuperada de la crisi, augmenta en enormes proporcions. De 5.649 treballadors en 1970, passa als 10.079 del 1975, o, el que és el mateix, s'incrementen els llocs de treball en un 78'4 %. Característiques semblants posseeixen les indústries de la segona transformació de la fusta, transformats metàl·lics i les complementàries de la fabricació de paviments i revestiments ceràmics. Només el calçat i el sector tèxtil redueixen els llocs de treball.

La producció i superfície del conreu d'agris va en augment, sobre tot les diverses varietats de mandarina. No podem, però, dir el mateix dels preus, que en el cas de la taronja ve a tindre una mitjana una mica superior a 4 pts/Kg. el 1973, xifra no gens feliç si la comparem amb la mitjana total de preus de 1954, que es situava en 1'60 pts/Kg. (38).

Creiem inqüestionable la relació que hi ha entre l'increment de la població i l'auge econòmic, especialment de l'activitat industrial. Però es difícil de determinar en quina mesura corren paral·lels o són anteriors l'un a l'altre.

Segons la nostra forma de veure, el desenvolupament demogràfic s'inicia amb anterioritat, gràcies a l'increment assolit entre 1960 i 1965. Tal vegada, la incipient activitat

Gràfica 5: Evolució de la població de Borriana i Vila-real.
 Percentatge de diseminada, respecte al total (població de fet 1857-1975).

industrial, amb bones perspectives de desenvolupament, constituirà un atractiu per a la població, que veu augmentades les possibilitats de treball al sector agrari, que es presenta com una alternativa temporal mentre se n'aconsegueix un de fixe. Per altra banda, l'augment demogràfic comporta una demanda imperiosa de vivendes, amb la qual cosa el subsector de la construcció podria ser una altra font de treball, passatgera o no, per als nou vinguts.

Sobre aquesta perspectiva comença el període 1965-1970, que podem qualificar com transicional, per a iniciar-se el 1970 l'ascens de la indústria fonamentat sobre una suficient base demogràfica, on la mà d'obra immigrada té particular importància.

Vicent ORTELLS CHABRERA

NOTAS

- 1) PORCAR RIPOLLES, Juan Bta.: *La pintura rupestre de la Joquera*. Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura. Castelló, 1932, t. XX, p. 228.
- 2) TARRADELL, Miquel: *Historia del País Valencià 1. "Prehistòria i antiguitat"*. Edicions 62, Barcelona 1975, 2ª edició, pp. 26-29.
- 3) ESTEVE GALVEZ, F.: "Cerámica de cuerdas en La Plana de Castellón". *Congreso arqueológico del SE de España. Actas de la IV^a sesión*. Madrid 1954, Zaragoza 1956.
- 4) TARRADELL, Miquel: Op. cit, pp. 55-56.
- 5) TARRADELL, Miquel: Op. cit. p. 94.
- 6) TARRADELL, Miquel: Op. cit. p. 83.
- 7) FLETCHER VALLS, D.: *Avance a una arqueología romana de la provincia de Castellón*. Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura. Castelló 1956, t. XXXII, pp. 147-148.
- 8) TARRADELL, Miquel: Op. cit. p. 170.
- 9) TARRADELL, Miquel: Op. cit. p. 177.
- 10) SANCHEZ ADELL, J.: *Población de Castellón de La Plana en 1769*. B.S.C.C. Castelló, 1959., t. XXXV, p. 46.
GUICHARD, PIERRE y MESADO, NORBERT: *Un menut poble del País Valencià durant l'època musulmana*. Col·lecció Papers, Burriana, Edic. Ayuntamiento, 1976.
- 11) SANCHIS GUARNER, M.: *Història del País Valencià 1. Epoca musulmana*. Edicions 62, Barcelona 1975, 2ª edició, p. 336.
- 12) SANCHIS GUARNER, M.: Op. cit. p. 319.
- 13) BURRIEL DE ORUETA, E.: *Desarrollo urbano de Castellón*. Estudios geográficos n° 123, Madrid. 1971, p. 194.
- 14) BALBAS, J. A.: *El libro de la provincia de Castellón*, Castelló 1892, pp. 57-107.
- 15) DOÑATE SEBASTIA, J. M^a: *Datos negativos referidos a La Plana de Castellón, en relación con la peste de 1348*", en *Datos para la Historia de Villarreal 1*. Vila-real, 1972, pp. 125-144.
- 16) PEREZ PUCHAL, P.: *La Población del País Valenciano hasta la época estadística*. Cuadernos de Geografía, n° 10, València 1971.
- 17) GARCIA CARCEL, R.: *El censo de 1510 y la población valenciana de la primera mitad del siglo XVI*". Cuadernos de Geografía, n° 18, Valencia 1976, pp. 46-66.
- 18) Aveïnament recollit per BALBAS, J.A.: Op. cit. pp. 344-349.
- 19) ESCOLANO, G.: *Décadas de la historia de la insigne y coronada ciudad y Reino de Valencia. València 1910-1611*. Reeditada per Aliena y Cia., III, t., Madrid 1879.
- 20) Els increments o decreiximents que registrem anyalment són els deduïts de l'ecuació del creixement anyal acumulat:

$$P_o (1 + i)^n = P_n; (1 + i)^n = \frac{P_n}{P_o}; 1 + i = \sqrt[n]{\frac{P_n}{P_o}}; i = \sqrt[n]{\frac{P_n}{P_o}} - 1$$

P_n = població final; P_o = població inicial; n = nombre d'anys transcorreguts.
- 21) REGLA, J.: *Història del País Valencià 3. "De les Germanies a la Nova Planta"*. Edicions 62, Barcelona 1975, 1ª edició, p. 48.
- 22) ESCOLANO, G.: *vid. nota número (19)*, pp. 558-559.
- 23) El major augment de població en els moriscos es observat per Lapeyre i arrellegat en *L'Història del País Valencià 3*. Op. cit. p. 67
- 24) Recompte de cases arrellegat per PEREZ PUCHAL, P. en: *La población del País Valenciano hasta la época estadística*. Cuadernos de Geografía. València 1971.
- 25) BALBAS, J.A.: Op. cit.; pp. 237-263.
- 26) CAMARENA MAHIQUES, J.: *Padrón demográfico-económico del Reino de Valencia, ¿1735?*. Estudios y materiales para la Historia de Valencia 1. Universidad de Valencia, 1966.

- 27) NADAL, J.: *Historia de la población española*, capítulo en *Historia de la población mundial* de M. Reinhard y A. Armengaud. Ed. Ariel, Barcelona, 1966, p. 629.
- 28) CAVANILLES, Antonio Joseph : *Observaciones sobre la histotia natural, geografía, agricultura, población y frutos del Reyno de Valencia*, Madrid, 1795-1797, vol. I, pp. 145-170.
- 29) MADOZ, P.: *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones en ultramar*. Madrid, 1845-1850.
- 30) BALBAS, J.A.: Op. cit., pp. 683 y 694.
- 31) BALBAS, J. A.: Op. cit., pp. 642-643.
- 32) VICENT CORTINA, V.: *Notas demográficas sobre la provincia de Castellón de la Plana, 1900-1950*. Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura. Castellón 1953, t. XXIX, pp. 277-285.
- 33) NADAL, J.: Op. cit., pp. 718-719.
- 34) Cens de 1950.
- 35) VIRUELA MARTINEZ, R.: *La Vall d'Uixó, núcleo zapatero*. Tesis Licenciatura, inédita.
- 36) MELIA TENA, C.: *La industria azulejera en la provincia de Castellón*, B.S.C.C., Castelló 1971, pp. 157-180.
- 37) Les xifres del nombre de treballadors i empreses provenen de la *Estadística de empleo provincial de la A.I.S.S.*
- 38) *La economía castellonense*. SIE, Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Castellón, 1976, p. 109 (gràfic).
- 39) *Carnet Castalia Guía General*. Mialfo, Castelló 1954, p. 179.

Nota del autor: Volem agrair al Secretariat de l'Ensenyament de l'Idioma de Castelló el seu ajut per redactar aquest treball en el nostre idioma.

APENDIX

A les pàgines següents arpleguem els aveïnaments, recomptes, censos i padrons de la població sobre els quals hem basat el nostre comentari. La procedència dels aveïnaments anteriors a l'època estadística la citem en les notes corresponents del text. Els nomenclàtors de població de 1910 i 1930 els hem pogut localitzar a la Delegació Provincial de l'“Instituto Nacional de Estadística” de Madrid. Els de 1857, 1860 i 1897 a la Biblioteca Central de la Universitat de València. La resta, a la D.P. del I.N.E. de Castelló, i els padrons, als municipis respectius.

NOMBRE DE LES CASES EXISTENTS EN 1418 I 1469

Poblacions	Focs	
	1418	1469
ALMASSORA	281 (.)	108
BORRIANA	592	166
CASTELLO	1.100	626
VILA-REAL	598	279

(.) Nombre de focs corresponents a 1415.

NOMBRE DE CASES EXISTENTS EN 1510

Poblacions	nombre de cases
L'ALCORA	143
ALMASSORA	148
ALMENARA	144
ARTANA	132
BENICÀSSIM	—
BETXÍ	176
BORRIANA	171
BORRIOL	89 (.)
CASTELLÓ	514

ESLIDA	326
LA LLOSA	—
MONCOFA	60
NULES	200
ONDA	536
ORPESA	—
RIBESALBES	12
TALES	—
TORREBLANCA	—
LA VALL D'UIXÓ	362
VILA-REAL	328
VILAVELLA	44
XILXES	43

(.) Inclou 19 cases de la Pobla de Borriol.

AVEÏNAMENT DE LA POBLACIÓ DE 1565

Poblacions	nombre de veïns
ALCORA	162
ALMASSORA	126
ALMENARA	134
ARTANA	92
BENICÀSSIM	—
BETXÍ	182
BORRIANA	175
BORRIOL	75
CASTELLÓ	592
ESLIDA	80
LA LLOSA	38
MONCOFA	61
NULES	220
ONDA	400

“EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ ABSOLUTA A LA PLANA DE CASTELLÓ”

ORPESA	—
RIBESALBES	40
TALES	42
TORREBLANCA	—
VALL D'UIXO	280
VILA-REAL	327
VILAVELLA	36
XILXES	35

NOMBRE DE CASES EXISTENTS EN 1609 ?

Poblacions	nombre de cases
ALCORA	300
ALMASSORA	126
ALMENARA	152
ARTANA	140 (.)
BENICÀSSIM	—
BETXÍ	400
BORRIANA	300
CASTELLÓ	1.260
ESLIDA	118
LA LLOSA	80
MONCOFA	70
NULES	306 Mascarell 112
ONDA	720
ORPESA	40
RIBESALBES	52
TALES	54
TORREBLANCA	32
VALL D'UIXÓ	418
VILA-REAL	463
VILAVELLA	61
XILXES	30

(.) El nombre de cases d'Artana, Eslida i la Vall d'Uixó és estimat per nosaltres.

NOMBRE DE CASES EXISTENTS EN 1646

Poblacions	nombre de cases
ALCORA	302
ALMASSORA	144
ALMENARA	127
ARTANA	68
BENICÀSSIM	—
BETXÍ	81
BORRIANA	229
BORRIOL	96
CASTELLÓ	1.152
ESLIDA	38
LA LLOSA	38
MONCOFA	85
NULES	266
ONDA	236
ORPESA	30
RIBESALBES	28
TALES	24
TORREBLANCA	90
VALL D'UIXÓ	278
VILA-REAL	474
VILAVELLA	34
XILXES	61

AVEÏNAMENT DE LA POBLACIÓ DE 1735?

Poblacions	nombre de veïns
ALCORA	289
ALMASSORA	233
ALMENARA	154

“EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ ABSOLUTA A LA PLANA DE CASTELLÓ”

ARTANA	94		
BENICÀSSIM	—		
BETXÍ	129		
BORRIANA	484		
BORRIOL	143		
CASTELLÓ	1.262		
ESLIDA	51		
LA LLOSA	51		
MONCOFA	149		
NULES	387	Mascarell	75
ONDA	375	Artesa	16
ORPESA	15		
RIBESALBES	42		
TALES	29		
TORREBLANCA	131		
VALL D'UIXÓ	431		
VILA-REAL	495		
VILAVELLA	60		
XILXES	64		

AVEÏNAMENT DE LA POBLACIÓ DE 1794

Poblacions	nombre de veïns
ALCORA	1.200
ALMASSORA	1.000
ALMENARA	400
ARTANA	600
BENICÀSSIM	38
BETXÍ	320
BORRIANA	1.400
BORRIOL	520
CASTELLÓ	3.400
ESLIDA	170

LA LLOSA	134
MONCOFA	200
NULES	1.000
ONDA	1.000
ORPESA	83
RIBESALBES	130
TALES	150
TORREBLANCA	260
VALL D'UIXÓ	1.200
VILA-REAL	1.500
VILAVELLA	248
XILXES	200

CENS DE LA POBLACIÓ DE 1847 ?

Poblacions	nombre de habitants
ALCORA	5.609
ALMASSORA	3.636
ALMENARA	1.270
ARTANA	2.077
BENICÀSSIM	-- (.)
BETXÍ	1.348
BORRIANA	6.203
BORRIOL	2.069
CASTELLÓ	16.952
ESLIDA	1.027
LA LLOSA	447
MONCOFA	875
NULES	2.873
ONDA	4.517
ORPESA	295
RIBESALBES	689
TALES	740

“EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ ABSOLUTA A LA PLANA DE CASTELLÓ”

TORREBLANCA	1.791
VALL D'UIXÓ	5.847
VILA-REAL	8.207
VILAVELLA	1.839
XILXES	797

(.) La població de Benicàssim es inclosa dintre de la de Castelló.

CENS DE LA POBLACIÓ DE 1857			
Poblacions	Concentrada	Diseminada	Total de fet
ALCORA	4.499 h.	553 h.	5.052 h.
ALMASSORA	4.999	137	5.136
ALMENARA	1.313	41	1.354
ARTANA	2.611	20	2.631
BENICÀSSIM	415	300	715
BETXÍ	1.689	7	1.696
BORRIANA	6.199	1.614	7.813
BORRIOL	2.699	78	2.777
CASTELLÓ	19.297	648	19.945
ESLIDA	1.295	20	1.315
LA LLOSA	393	—	393
MONCOFA	1.092	21	1.113
NULES	4.431 Mascarell	333 36	4.770
ONDA	4.673 Artesa	270 382	5.325
ORPESA	476	154	630
RIBESALBES	1.030	26	1.056
TALES	1.017	—	1.017
TORREBLANCA	2.299	5	2.304
VALL D'UIXÓ	7.206	23	7.229
VILA-REAL	8.661	1.547	10.208

VILAVELLA	2.077	--	2.077
XILXES	955	--	955
TOTAL	79.899	5.612	85.511

CENS DE LA POBLACIÓ DE 1860 (.)

Poblacions	Total de fet	(.)
ALCORA	5.324 h.	
ALMASSORA	5.236	
ALMENARA	1.372	
ARTANA	2.792	
BENICÀSSIM	761	
BETXÍ	1.818	
BORRIANA	7.999	
BORRIOL	2.835	
CASTELLÓ	20.123	
ESLIDA	1.332	
LA LLOSA	370	
MONCOFA	1.169	
NULES	5.181	(380 h. perteneixen a Mascarell)
ONDA	5.507	(285 h. en Artesa)
ORPESA	464	
RIBESALBES	1.133	
TALES	1.104	
TORREBLANCA	2.416	
VALL D'UIXÓ	7.344	
VILA-REAL	10.743	
VILAVELLA	1.898	
XILXES	901	
TOTAL	87.822	

(.) Al cens de 1860 que hem consultat, no hi figura la població diseminada, a l'igual que als censos de 1877 i 1897.

“EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ ABSOLUTA A LA PLANA DE CASTELLÓ”

CENS DE LA POBLACIÓ DE 1877

Poblacions	Total de fet
ALCORA	3.633 h.
ALMASSORA	5.827
ALMENARA	1.195
ARTANA	2.739
BENICÀSSIM	908
BETXÍ	1.725
BORRIANA	10.058
BORRIOL	2.835
CASTELLÓ	23.393
ESLIDA	1.372
LA LLOSA	213
MONCOFA	1.219
NULES	4.443
ONDA	5.465
ORPESA	636
RIBESALBES	1.136
TALES	1.182
TORREBLANCA	2.442
VALL D'UIXÓ	8.565
VILA-REAL	12.887
VILAVELLA	1.984
XILXES	617
TOTAL	94.474

CENS DE LA POBLACIÓ DE 1887

Poblacions	Concentrada	Diseminada	Total de fet
ALCORA	3.219 h.	608 h.	3.827 h.
ALMASSORA	5.720	350	6.070

ALMENARA	1.179	11	1.190
ARTANA	2.665	5	2.670
BENICÀSSIM	755	304	1.059
BETXÍ	1.764	27	1.791
BORRIANA	7.696	2.541	10.237
BORRIOL	3.008	62	3.070
CASTELLÓ	24.062	1.131	25.193
ESLIDA	1.445	7	1.452
LA LLOSA	166	—	166
MONCOFA	1.411	—	1.411
NULES	4.250	263	4.513
ONDA	4.986	687	5.673
ORPESA	604	84	688
RIBESALBES	970	4	974
TALES	1.237	—	1.237
TORREBLANCA	2.761	66	2.827
VALL D'UIXÓ	8.506	—	8.506
VILA-REAL	11.349	2.401	13.750
VILAVELLA	2.086	—	2.086
XILXES	589	13	602
TOTAL	90.428	8.564	98.992

CENS DE LA POBLACIÓ DE 1897

Poblacions	Total de fet
ALCORA	4.470 h.
ALMASSORA	6.535
ALMENARA	1.447
ARTANA	2.731
BENICÀSSIM	1.236
BETXÍ	2.011
BORRIANA	11.772
BORRIOL	3.213

“EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ ABSOLUTA A LA PLANA DE CASTELLÓ”

CASTELLÓ	31.272
ESLIDA	1.481
LA LLOSA	260
MONCOFA	1.807
NULES	4.835
ONDA	6.414
ORPESA	871
RIBESALBES	982
TALES	1.139
TORREBLANCA	3.217
VALL D'UIXÓ	8.598
VILA-REAL	15.065
VILAVELLA	2.288
XILXES	718
TOTAL	112.362

CENS DE LA POBLACIÓ DE 1900

Poblacions	Concentrada	Diseminada	Total de fet
ALCORA	3.863 h.	688 h.	4.551 h.
ALMASSORA	6.763	313	7.076
ALMENARA	1.436	67	1.503
ARTANA	2.731	27	2.758
BENICÀSSIM	978	324	1.302
BETXÍ	2.042	35	2.077
BORRIANA	10.759 Grau 342	1.861	12.962
BORRIOL	3.214	171	3.385
CASTELLÓ	27.518 Grau 1.316	1.070	29.904
ESLIDA	1.470	34	1.504
LA LLOSA	289	4	293
MONCOFA	1.701	119	1.820
NULES	5.052 Mascarell 218	97	5.367

ONDA	5.716	Artesa 343	536	6.595
ORPESA	725		131	856
RIBESALBES	966		46	1.012
TALES	1.112		—	1.112
TORREBLANCA	3.026		408	3.434
VALL D'UIXÓ	8.619		24	8.643
VILA-REAL	13.611		2.457	16.068
VILAVELLA	2.271		4	2.275
XILXES	867		3	870
TOTAL	106.948		8.419	115.367

CENS DE LA POBLACIÓ DE 1910

Poblacions	Concentrada	Diseminada	Total de fet	
ALCORA	4.082 h.	798 h.	4.880 h.	
ALMASSORA	7.213	428	7.641	
ALMENARA	1.687	91	1.778	
ARTANA	2.829	16	2.845	
BENICÀSSIM	1.204	329	1.533	
BETXÍ	2.083	39	2.122	
BORRIANA	11.766	Grau 384	2.093	14.243
BORRIOL	3.316	161	3.477	
CASTELLÓ	29.980	Grau 1.816	513	32.309
ESLIDA	1.482	70	1.552	
LA LLOSA	259	5	264	
MONCOFA	2.017	207	2.224	
NULES	5.483	Mascarell 223	120	5.826
ONDA	6.088	Artesa 361	578	7.027
ORPESA	832	118	950	
RIBESALBES	1.025	78	1.103	
TALES	1.142	—	1.142	
TORREBLANCA	3.063	576	3.639	

“EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ ABSOLUTA A LA PLANA DE CASTELLÓ”

VALL D'UIXÓ	8.826	30	8.856
VILA-REAL	14.701	2.853	17.554
VILAVELLA	2.388	6	2.394
XILXES	1.143	18	1.161
TOTAL	115.393	9.127	124.520

CENS DE LA POBLACIÓ DE 1920

Poblacions	Concentrada	Diseminada	Total de fet
ALCORA	3.752 h.	789 h.	4.541 h.
ALMASSORA	6.987	286	7.273
ALMENARA	1.675	150	1.825
ARTANA	2.683	12	2.695
BENICÀSSIM	1.281	287	1.568
BETXÍ	1.983	49	2.032
BORRIANA	11.532 Grau 450	1.913	13.895
BORRIOL	2.871	148	3.019
CASTELLÓ	31.301 Grau 2.146	1.010	34.457
ESLIDA	1440	—	1.440
LA LLOSA	324	5	329
MONCOFA	2.004	232	2.236
NULES	5.550 Mascarell 213	111	5.874
ONDA	5.819 Artesa 260	552	6.631
ORPESA	791	123	914
RIBESALBES	894	42	936
TALES	1.052	—	1.052
TORREBLANCA	2.642	782	3.424
VALL D'UIXÓ	8.790	17	8.807
VILA - REAL	14.051	2.719	16.770
VILAVELLA	2.458	4	2.462
XILXES	1.088	15	1.103
TOTAL	114.037	9.246	123.283

CENS DE LA POBLACIÓ DE 1930

Poblacions	Concentrada	Diseminada	Total de fet
ALCORA	3.724 h.	698 h.	4.422 h.
ALMASSORA	7.736	336	8.072
ALMENARA	1.900	206	2.106
ARTANA	2.762	18	2.780
BENICÀSSIM	1.536	305	1.841
BETXÍ	2.141	80	2.221
BORRIANA	12.586 Grau 410	1.679	14.675
BORRIOL	3.017	125	3.142
CASTELLÓ	33.420 Grau 2.117	1.244	36.781
ESLIDA	1.339	29	1.368
LA LLOSA	371	6	377
MONCOFA	2.336	375	2.711
NULES	6.321 Mascarell 266	116	6.703
ONDA	6.715 Artesa 306	451	7.472
ORPESA	862	167	1.029
RIBESALBES	916	74	990
TALES	978	—	978
TORREBLANCA	2.924	774	3.698
VALL D'UIXÓ	9.185	31	9.216
VILA-REAL	15.812	3.170	18.982
VILAVELLA	2.742	—	2.742
XILXES	1.256	67	1.323
TOTAL	123.678	9.951	133.629

CENS DE LA POBLACIÓ DE 1940

Poblacions	Concentrada	Diseminada	Total de fet
ALCORA	3.276 h.	506 h.	3.782 h.
ALMASSORA	8.007	444	8.451

“EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ ABSOLUTA A LA PLANA DE CASTELLÓ”

ALMENARA	2.214		330	2.544
ARTANA	2.336		—	2.336
BENICÀSSIM	1.646		252	1.898
BETXÍ	2.330		12	2.342
BORRIANA	15.472	Grau 480	2.311	18.263
BORRIOL	2.645		116	2.761
CASTELLÓ	38.892	Grau 2.471	2.154	43.517
ESLIDA	1.226		—	1.226
LA LLOSA	408		55	463
MONCOFA	2.246		604	2.850
NULES	6.082	Mascarell 326	137	6.545
ONDA	6.761	Artesa 335	575	7.671
ORPESA	978		123	1.101
RIBESALBES	902		5	907
TALES	994		2	996
TORREBLANCA	3.394		613	4.007
VALL D'UIXÓ	9.835		18	9.853
VILA-REAL	16.793	Alquerías 2.708	744	20.245
VILAVELLA	2.772		—	2.772
XILXES	1.165		23	1.188
TOTAL	136.694		9.024	145.718

CENS DE LA POBLACIÓ DE 1950

Poblacions	Concentrada	Diseminada	Total de fet
ALCORA	3.582 h.	461 h.	4.043 h.
ALMASSORA	8.370	1.681	10.051
ALMENARA	2.419	421	2.840
ARTANA	2.214	—	2.214
BENICÀSSIM	1.689	306	1.995
BETXÍ	2.333	—	2.333
BORRIANA	14.625	Grau 404	17.697

BORRIOL	2.355		120	2.475
CASTELLÓ	45.528	Grau 3.062	4.741	53.331
ESLIDA	1.055		--	1.055
LA LLOSA	501		68	569
MONCOFA	2.743		451	3.194
NULES	7.051	Mascarell 384	781	7.916
ONDA	7.184	Artesa 357	1.175	8.696
ORPESA	1.148		46	1.194
RIBESALBES	1.238		--	1.238
TALES	935		--	935
TORREBLANCA	3.607		601	4.208
VALL D'UIXÓ	11.189		523	11.712
VILA-REAL	16.784	Alqueríes 2.779	1.140	20.703
VILAVELLA	2.730		--	2.730
XILXES	1.633		--	1.633
TOTAL	147.579		15.183	162.762

PADRÓ MUNICIPAL DE LA POBLACIÓ DE 1955

Poblacions	Concentrada	Diseminada	Total de fet	
ALCORA	3.755 h.	504 h.	4.259 h.	
ALMASSORA	9.534	540	10.074	
ALMENARA	2.953	424	3.377	
ARTANA	2.244	--	2.244	
BENICÀSSIM	1.716	331	2.047	
BETXÍ	2.616	--	2.616	
BORRIANA	15.443	Grau 1.119	2.053	18.615
BORRIOL	2.382		118	2.500
CASTELLÓ	46.736	Grau 3.422	5.670	55.828
ESLIDA	956		--	956
LA LLOSA	531		71	602
MONCOFA	2.870		342	3.212

“EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ ABSOLUTA A LA PLANA DE CASTELLÓ”

NULES	7.749 Mascarell 423	80	8.252
ONDA	8.718 Artesa 393	1.870	10.981
ORPESA	1.134	32	1.166
RIBESALBES	1.157	—	1.157
TALES	1.016	—	1.016
TORREBLANCA	3.318	333	3.651
VALL D'UIXÓ	14.620	418	15.038
VILA-REAL	18.721 Alqueríes 3.091	1.192	22.907
VILAVELLA	2.843	—	2.843
XILXES	1.716	—	1.716
TOTAL	161.079	13.978	175.057

CENS DE LA POBLACIÓ DE 1960

Poblacions	Concentrada	Diseminada	Total de fet
ALCORA	4.693 h.	555 h.	5.248 h.
ALMASSORA	8.932	1.246	10.178
ALMENARA	3.078	427	3.505
ARTANA	2.106	—	2.106
BENICÀSSIM	1.640	369	2.009
BETXÍ	2.903	—	2.903
BORRIANA	15.670 Grau 725	1.831	18.616
BORRIOL	2.597	111	2.708
CASTELLÓ	52.868 Grau (.)	9.625	62.493
ESLIDA	919	—	919
LA LLOSA	583	75	658
MONCOFA	2.950	302	3.252
NULES	7.626 Mascarell 403	431	8.460
ONDA	10.666 Artesa 393	1.355	12.414
ORPESA	1.132	24	1.156
RIBESALBES	1.344	—	1.344
TALES	1.118	—	1.118

TORREBLANCA	3.487	722	3.809
VALL D'UIXÓ	18.577	19	18.596
VILA-REAL	20.025	Alqueríes 2.998 1.493	24.516
VILAVELLA	2.842	--	2.842
XILXES	1.686	--	1.686
TOTAL	171.951	18.585	190.536

(.) La població del Grau és inclosa dintre del casc urbà de Castelló.

PADRÓ MUNICIPAL DE LA POBLACIÓ DE 1965

Poblacions	Concentrada	Diseminada	Total de fet
ALCORA	6.748 h.	612 h.	7.360 h.
ALMASSORA	11.107	461	11.568
ALMENARA	3.587	364	3.951
ARTANA	2.205	--	2.205
BENICÀSSIM	1.865	531	2.396
BETXÍ	3.499	--	3.499
BORRIANA	20.249	Grau 971 1.130	22.350
BORRIOL	2.591	85	2.676
CASTELLÓ	62.306	Grau (.) 11.114	76.780
ESLIDA	904	--	904
LA LLOSA	652	53	705
MONCOFA	3.001	213	3.214
NULES	8.547	Mascarell 440 68	9.055
ONDA	13.226	Artesa 426 1.388	15.040
ORPESA	1.287	43	1.330
RIBESALBES	1.464	--	1.464
TALES	983	--	983
TORREBLANCA	3.811	187	3.998
VALL D'UIXÓ	23.321	24	23.345
VILA-REAL	26.715	Alqueríes 3.371 54	30.140

“EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ ABSOLUTA A LA PLANA DE CASTELLÓ”

VILAVELLA	2.935	---	2.935
XILXES	1.703	---	1.703

TOTAL	211.274	16.327	227.601
-------	---------	--------	---------

(.) La població del Grau es inclosa dintre del casc urbà de Castelló.

CENS DE LA POBLACIÓ DE 1970

Poblacions	Concentrada	Diseminada	Total de fet
ALCORA	6.711 h.	294 h.	7.005 h.
ALMASSORA	12.738	319	13.057
ALMENARA	3.791	300	4.091
ARTANA	2.169	---	2.169
BENICÀSSIM	2.231	692	2.923
BETXÍ	3.996	---	3.996
BORRIANA	21.298 Grau 784	569	22.651
BORRIOL	2.440	55	2.495
CASTELLÓ	79.773 Grau (.)	14.195	93.968
ESLIDA	875	---	875
LA LLOSA	820	35	855
MONCOFA	3.008	175	3.183
NULES	9.027 Mascarell 554	52	9.633
ONDA	13.012 Artesa 333	1.786	15.131
ORPESA	1.416	164	1.580
RIBESALBES	1.498	---	1.498
TALES	916	---	916
TORREBLANCA	4.070	70	4.140
VALL D'UIXÓ	23.976	129	24.105
VILA-REAL	29.482 Alqueríes 3.501	235	33.218
VILAVELLA	3.150	---	3.150
XILXES	1.976	---	1.976
TOTAL	233.545	19.070	252.615

(.) La població del Grau és inclosa dintre del casc urbà de Castelló.

PADRÓ MUNICIPAL DE LA POBLACIÓ DE 1975

Poblacions	Concentrada	Diseminada	Total de fet
ALCORA	7.521 h.	316 h.	7.837 h.
ALMASSORA	14.315	200	14.515
ALMENARA	4.563	459	5.022
ARTANA	2.097	---	2.097
BENICÀSSIM	3.446	431	3.877
BETXÍ	4.471	---	4.471
BORRIANA	22.852 Grau 661	333	23.846
BORRIOL	2.531	42	2.573
CASTELLÓ	86.297 Grau 8.404	15.181	109.882
ESLIDA	858	---	858
LA LLOSA	868	26	894
MONCOFA	3.210	142	3.352
NULES	9.546 Mascarell 561	48	10.155
ONDA	14.355 Artesa 267	1.735	16.345
ORPESA	1.750	35	1.785
RIBESALBES	1.434	---	1.434
TALES	856	---	856
TORREBLANCA	4.505	---	4.505
VALL D'UIXÓ	24.937	150	25.087
VILA-REAL	32.887 Alqueríes 3.490	78	36.455
VILAVELLA	3.300	---	3.300
XILXES	1.949	---	1.949
TOTAL	261.919	19.176	281.095

ÍNDEX DE CREIXIMENT ANYAL ACUMULAT

	1857-1900	1900-1950	1950-1960	1960-1975
ALCORA	- 0' 24 %	- 0' 24 %	2' 64 %	2' 71 %
ALMASSORA	0' 75	0' 70	0' 13	2' 39
ALMENARA	0' 24	1' 28	2' 13	2' 43

“EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ ABSOLUTA A LA PLANA DE CASTELLÓ”

ARTANA	0' 11	- 0' 44	- 0' 50	- 0' 03
BENICÀSSIM	1' 40	0' 86	0' 07	4' 48
BETXÍ	0' 47	0' 23	2' 21	2' 92
BORRIANA	1' 18	0' 62	0' 51	1' 66
BORRIOL	0' 46	- 0' 62	0' 90	- 0' 34
CASTELLÓ	0' 95	1' 16	1' 60	3' 83
ESLIDA	0' 31	- 0' 71	- 1' 37	- 0' 46
LA LLOSA	- 0' 68	1' 34	1' 46	2' 06
MONCOFA	1' 15	1' 13	0' 18	0' 20
NULES	0' 44	0' 78	0' 67	1' 22
ONDA	0' 62	0' 55	3' 62	1' 85
ORPESA	0' 72	0' 67	- 0' 32	2' 94
RIBESALBES	- 0' 10	0' 40	0' 82	0' 43
TALES	0' 21	- 0' 35	- 1' 80	- 1' 76
TORREBLANCA	0' 93	0' 41	- 0' 99	1' 13
VALL D'UIXÓ	0' 42	0' 61	4' 73	2' 02
VILA-REAL	1' 06	0' 51	1' 70	2' 68
VILAVELLA	0' 21	0' 37	0' 40	1' 00
XILXES	- 0' 22	1' 27	0' 32	0' 97